

Addenda a l'Informe sobre el patrimoni de titularitat eclesiàstica

Autor: Comissió Jurídica i d'Interpretació Reglamentària

Coordinadors: Vicent Àlvarez Rubio

Aprovació: Ple de 23 d'octubre a Vilafranca

Antecedents

El Ple del Consell Valencià de Cultura va aprovar en la seua sessió del dia 30 de juny de 2003 un informe sobre la situació del patrimoni cultural propietat de l'Església catòlica. Partint de l'esmentat document, en vista d'alguns esdeveniments posteriors resulta oportú tornar a examinar el tema, amb objectivitat i sense apriorismes.

També s'ha de tenir en compte que durant els darrers temps el Consell Valencià de Cultura ha elaborat un Dictamen sobre mesures de protecció del patrimoni cultural en el qual s'assenyalen moltes alternatives complementàries a la Llei de patrimoni cultural, tenint present la reforma operada per la Llei 4/ 2004, i s'han elaborat nous informes sobre els drets i els deures dels propietaris de béns protegits, sobre espolis i robatoris, sobre les fundacions privades, i, finalment, sobre distincions al protectors o benefactors del patrimoni cultural.

Partia l'informe de 2003 d'una primera consideració sobre els Acords entre l'Estat espanyol i el Vaticà de 1979, en virtut dels quals es reconeixia la personalitat de l'Església catòlica, dels seus ordes i les seues congregacions, i se'ls concedien ajudes i exempcions o privilegis fiscals. Entre altres coses l'Església catòlica i l'Estat es comprometien a col·laborar en la protecció del patrimoni de titularitat eclesiàstica, per mitjà d'una comissió mixta creada a propòsit. Davant d'estos acords, en la valoració dels quals el Consell Valencià de Cultura no pot entrar, el present estudi ha de partir de la seua vigència i la seua aplicació.

D'aleshores ençà, l'Estat, en compliment de l'article 46 de la Constitució, s'ha dotat d'una llei, de 1985, que regula el deure de conservar el patrimoni històric i artístic, i

també les comunitat autònomes s'han dotat de lleis pròpies en la matèria. En el cas valencià la Llei és de 1998, reformada, com ja hem dit, en 2004. Dins del marc jurídic vigent, la matèria del patrimoni cultural, seguint els corrents moderns, ha anat ampliant-se i concretant-se. Aspectes tan importants com l'extensió de les declaracions de béns d'interés cultural, la millora dels sistemes de subvencions i ajudes, el tractament dels béns d'altres religions, la consolidació de normes de conservació i de visita, i el tractament del béns immaterials, entre altres, evidencien un progrés important. Matèries sobre les quals en ocasions no s'ha informat com caldria les persones o instàncies afectades.

Pel que fa a l'Església catòlica, la qual ha estat secularment majoritària, i continua essent la de gran part dels ciutadans, es constata que, en aplicació dels Acords més amunt esmentats, els seus temples i locals es beneficien d'una situació de privilegi fiscal, i una gran part dels recursos públics per a la conservació del patrimoni cultural s'han dedicat a edificis religiosos. En el cas valencià també els béns del patrimoni cultural de titularitat eclesiàstica s'han beneficiat d'importants inversions públiques, una política que mai no hem qüestionat i que entenem necessària, per raons òbvies. Les exposicions organitzades per la Fundació La Llum de les Imatges, a València, Sogorb, Oriola, Sant Mateu i les Comarques del Nord i Alacant, han palesat la riquesa i la qualitat del patrimoni cultural valencià d'ús religiós, conservat en gran part pel seu ús principal de culte i per activitats populars com romeries, festes i altres manifestacions tradicionals.

Finalment, amb la introducció de noves confessions religioses, ha començat a formar-se un altre patrimoni cultural de signe divers, encara no considerat ni estudiat, al qual s'haurà de donar també un tractament ajustat a les lleis sobre la matèria, en relació a les mesures de protecció patrimonial.

Sobre els problemes detectats

1. Catalogació de béns eclesiàstics. Compareixença del director general de Patrimoni

El director general de Patrimoni va comparéixer el dia 10 de setembre de 2006 davant de la Comissió Jurídica i d'Interpretació Reglamentària, acompanyat per dos tècnics del seu departament, per informar sobre la situació de la catalogació i la inventariació dels béns eclesiàstics valencians. Segons les seues informacions, s'han elaborat 62.212 fitxes, que representen el 89% del total. Els fons pressupostaris provenen de la Generalitat Valenciana i de l'Estat espanyol. S'han inventariat béns pertanyents a 485 municipis. Es constata la impossibilitat d'impedir els trasllats de béns mobles fora de la Comunitat Valenciana, ja que la legislació vigent els permet sempre que s'efectuen dins de les fronteres espanyoles; l'única intervenció possible és la de control. Per una altra banda, s'ha comprovat que els responsables de les parròquies tendixen, en ocasions, a descarregar en l'administració pública la responsabilitat íntegra de sufragar la conservació dels béns patrimonials parroquials, sense aportar-hi recursos propis que destinen a despeses menys prioritàries.

Contra els espolis, les úniques mesures efectives són, d'una banda, evitar, quan siga possible, la divulgació de l'existència dels béns, i d'una altra banda, impulsar l'educació de la població. Enreixar els jaciments arqueològics és contraproductiu, ja que és una forma de cridar l'atenció sobre la seua existència. Hi ha falta d'interés per part dels municipis; és possible que una reforma de la llei que òbriga més el camp dels béns de rellevància local pugua contribuir a remeiar esta falta d'implicació municipal.

2. Valors religiosos i valors culturals

La polèmica, manifestada en ocasions, sobre el doble caràcter religiós i cultural dels béns eclesiàstics continua oberta. Una part molt important i majoritària de l'Església catòlica sosté el criteri que el fi de culte o religiós original ha de prevaler

sobre qualsevol altre. En algun cas concret, per exemple, la negativa a admetre la possibilitat de declarar Béns d'Interés Cultural importants expressions populars religioses és una mostra del que diem. El problema recomana actuar amb flexibilitat i voluntat d'entesa, i el Consell Valencià de Cultura podria resultar un instrument de mediació en este procés.

L'ordre jurídic, constitucional, i convencional, considera que el fi de culte dels béns que ací considerem ha de ser respectat, però igualment cal tenir en compte que les normes, els drets i les obligacions en matèria de protecció del patrimoni obliguen a tota la ciutadania, incloent-hi els membres de les corporacions religioses.

Com ja hem dit, els recursos públics, amb subvencions o ajudes, i amb privilegis fiscals, estan contribuint en part, pels Acords de 1979, al sosteniment dels béns religiosos. Com a contrapartida, i pels mateixos Acords, l'Església catòlica està obligada a contribuir que els ciutadans puguen exercir els seus drets als usos no culturals d'estos béns del comú patrimoni cultural. En este sentit, alguns sectors de la pròpia Església han iniciat una via de reflexió i reconsideració, per concloure que l'exposició de béns i temples a un ús cultural pot fer-se compatible amb el seu ús religiós, i fins i tot contribuir al coneixement de la religió que va inspirar la seua creació.

Estem, per tant, en el camí d'aconseguir un canvi, respectuós amb la finalitat cultural, que garantisca el dret dels ciutadans a gaudir del patrimoni de titularitat eclesiàstica en el seu aspecte estrictament cultural. Un progrés particularment interessant en este sentit ha estat propiciat per les exposicions temàtiques de la Llum de les Imatges, les quals han estat una bona manifestació de la línia de col·laboració que considerem necessària entre institucions i congregacions religioses. Hem de lamentar, això sí, que, una vegada finalitzades les mostres, la situació haja tornat a l'estat anterior, i no tinga continuïtat.

3. La seguretat dels béns aïllats

Fins ara no s'ha aconseguit evitar els robatoris i espolis de determinats béns d'ús cultural, especialment en llocs de difícil accés o aïllats, com són les ermites. La

manca de vigilància ha fet possibles actes contra la integritat i la conservació d'alguns immobles i dels béns allí dipositats. La regla general segons la qual els béns han de romandre als llocs per als quals es van crear es correcta, però cal fer-hi algunes excepcions, temporals o permanents, si volem assegurar la custòdia de valuoses peces d'art.

Un inventari i un estudi de les situacions de risc, un sistema de mesures de vigilància, i la col·laboració entre les autoritats locals i les eclesiàstiques, podrien minorar el problema. En este aspecte, pensem que els poders públics haurien de donar més assistència i suport als titulars d'estos béns.

4. Les comissions mixtes

La poca operativitat, propiciada per la manca de regularitat de les reunions, de les comissions mixtes creades per les lleis estatals i autonòmiques –en el cas valencià, en compliment de l'article 6 de la Llei 4/98—, expliquen molts dels desencontres que s'han produït en esta qüestió. Cal, doncs, insistir a recomanar una relació més continuada que podria contribuir a millorar la situació general, i a resoldre problemes puntuals, com els suscitats pels trasllats de comunitats religioses, o pels tancaments de centres, entre altres matèries. El Consell Valencià de Cultura s'ofereix, com a òrgan consultiu de la Generalitat, a acudir a les reunions i col·laborar amb la Comissió Mixta sempre que se'l convoque.

Des de la Federació Valenciana de Municipis i Províncies podria igualment promoure's la implicació de les entitats locals i provincials en la custòdia i l'ús dels locals religiosos, tant els que continuen al servei del culte com els que n'han estat parcialment o totalment separats.

Conclusions

1.- L'estat, en aplicació dels Acords vigents amb l'Església catòlica, ha eximit de càrregues fiscals els béns religiosos, i les administracions han finançat obres de conservació d'estos béns. Això exigeix una concreció de la corresponsabilitat de les congregacions catòliques i el compliment dels deures establerts per la legislació

sobre patrimoni, per a facilitar l'accés dels ciutadans a l'ús dels béns. També es fa necessari un treball més intens d'informació sobre la matèria.

2.- Partint del criteri bàsic que els béns mobles han de romandre preferiblement en les seues localitzacions originals, i que els trasllats han de ser excepcionals, i respectant també la funció cultural, caldria evitar situacions de desprotecció, com l'aïllament o la manca de vigilància permanent, que posen en perill de destrucció o de desaparició determinats béns.

3.- L'estabilitat i la regularitat dels treballs de les comissions mixtes de l'Església catòlica i les administracions, estatal, autonòmica o d'altres àmbits territorials, són una necessitat l'atenció de la qual no es pot ajornar. També cal incorporar a estes comissions, a més de les diòcesis, les congregacions i els ordes religiosos, ja que en ocasions estes comunitats desconeixen els límits de la seua acció en la matèria que ací considerem. També en este aspecte les corporacions provincials i les locals han de buscar vies de col·laboració amb les diverses entitats eclesiàstiques.

4.- El Consell Valencià de Cultura promourà un debat o taules redones sobre estes qüestions, amb la participació de les institucions polítiques i les eclesiàstiques.

5.- La present addenda ha de traslladar-se a les mateixes instàncies a les quals es va dirigir l'anterior informe sobre la matèria, de l'any 2003.